

Josipa Bašić, MA
University of Missouri, Columbia, USA
- School of Information Science and Learning Technologies
jbyv7@mail.mizzou.edu

УДК 378.6:023.5(497.5)

Profesionalno obrazovanje knjižničara u Hrvatskoj: jučer, danas, sutra

Sažetak

Ovaj rad prikazuje povijesni razvoj profesionalnog obrazovanja knjižničara u Republici Hrvatskoj, te kratak pregled programa koji se trenutno provode. U radu se navode čimbenici koji utječu na knjižničarske obrazovne programe, poput promjenjive okoline, sve češće upotrebe informacijske i komunikacijske tehnologije, sve većeg broja informacija dostupnih kroz različite izvore, te provedba odredbi Bolonjske deklaracije. Poseban naglasak stavljen je na kolegije koji se nude, te znanja i vještine koji se usvajaju nakon preddiplomskog, odnosno diplomskog studija. Također se prikazuju studentske aktivnosti na sva tri odjela, koje se javljaju kao posljedica uvažavanja odredbi Bolonjske deklaracije. Navode se i problemi s kojima se svakodnevno susreće knjižničarska zajednica, te njihova moguća rješenja.

Ključne riječi:

Knjižničarsko obrazovanje, Hrvatska, Bolonjska deklaracija, odjeli, studijski programi, Zagreb, Osijek, Zadar

1. Povijesni razvoj knjižničarskog obrazovanja u Hrvatskoj

Iako sveučilišno obrazovanje knjižničara u Europi započinje još početkom XX stoljeća, većina studija je utemeljena šezdesetih godina. Pokretanje postdiplomskog studija knjižničarstva, dokumentacije i informacijskih znanosti na Prirodoslovno-matematičkom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 1961. godine smatra se početkom formalnog obrazovanja knjižničara u Hrvatskoj. Prvi preddiplomski studij pokrenut je 1976. godine na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, a 1994. godine studente upisuje i postdiplomski studij Organizacije znanja i teorije kulturne baštine. Nekoliko godina kasnije, uvode se i moduli arhivistike, informatologije, knjižničarstva i muzeologije. Pedagoška akademija u Rijeci u periodu od 1967. do 1978. nudi studij knjižničarstva za stjecanje stručne naobrazbe.

Pod utjecajem promjena koje se javljaju uslijed razvoja informacijske i komunikacijske tehnologije, te znatno većeg broja dostupnih informacijskih izvora, naše društvo se mijenja u „društvo znanja”.¹ Nove informacijske i komunikacijske tehnologije omogućavaju prostor za komunikaciju i razmjenu ideja, što je od iznimne važnosti za edukaciju. Institucije visokog obrazovanja u Hrvatskoj, kao i ostala europska sveučilišta, moraju se prilagoditi političkim, ekonomskim, socijalnim i tehnološkim promjenama kako bi modernizirali sustav visokog obrazovanja, te implementirali kvalitetnije tehnike podučavanja i istraživanja.

Na Ministarskoj konferenciji u Pragu 2001. godine, Hrvatska je potpisala Bolonjsku deklaraciju, čime se obavezala da će prihvatiti jedinstveni sustav studiranja u tri ciklusa (preddiplomski, diplomski i postdiplomski), uvesti sustav lako prepoznatljivih i usporedivih akademskih i stručnih stupnjeva, dodatke diplomi (*diploma supplement*), bodovni ECTS sustav (European Credit Transfer System), promicati pokretljivost i otkloniti zapreke slobodnom kretanju studenata i profesora, promicati nacionalni sustav praćenja jamstva kvalitete, te europsku suradnju u osiguranju kvalitete visokog obrazovanja, kao i jedinstvenu dimenziju europskog obrazovanja.²

2. Odjeli za edukaciju knjižničara u Hrvatskoj

U Hrvatskoj trenutno postoje tri odjela za izobrazbu knjižničara, odnosno informacijskih stručnjaka: Odjel za informacijske znanosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Odjel za informatologiju Filozofskog fakulteta u Osijeku, te Odjel za knjižničnu i informacijsku znanost Sveučilišta u Zadru.

2.1. Odjel za informacijske znanosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu

Prvi Odjel za knjižničnu i informacijsku znanost u Hrvatskoj pokrenut je 1981. godine u Zagrebu.³ Odjel danas

¹ P. J. Lor i J. J. Britz, "Is a knowledge society possible without freedom of access of information?", *Journal of Information science* 33, 4 (2007): 387.

² Đ. Španiček, „Bolonjski proces u Hrvatskoj”, *Polimeri: časopis za plastiku i gumu* 26, 2 (2005): 76.

³ A. Horvat, "Fragmentation of LIS curriculum: the case of Croatia", *New Library World* 104 (2003): 229.

nudi jedan preddiplomski, te nekoliko diplomskih studija, koji omogućuju razvoj različitih individualnih interesa studenata, te specijalizaciju na jednoj od katedri. Na Odjelu djeluju posebne katedre za arhivistiku, knjižničarstvo, dokumentalistiku, znanosti i muzeologiju.

Na preddiplomskoj razini nudi se jedan program u trajanju od šest semestara, nakon kojeg studenti dobivaju akademsko zvanje prvostupnika informacijskih znanosti. Po završetku programa, studenti su kvalificirani za obavljanje jednostavnih funkcija u različitim informacijskim i kulturnim ustanovama, javnoj administraciji i vladama, tvrtkama koje trebaju stručnjake za rukovanje informacijama u novom tehnološkom okruženju, te za nastavak školovanja na jednom od diplomskih studija.

Studentima knjižničarstva na diplomskoj razini nude se moduli organizacije znanja, knjižnice i društvo, školske knjižnice, te modul namjenjen studentima koji nisu završili preddiplomski studij informacijskih znanosti.⁴ Po završetku diplomskog studija, studenti dobivaju zvanje magistra informacijskih znanosti, s naglaskom na jedan od modula. Tijekom četiri semestra, studenti stječu kompetencije za upravljanje životnim ciklusom informacije, upoznaju nacionalne i međunarodne pravne i administrativne propise, stječu sposobnosti vrednovanja i upravljanja informacijskim zbirkama i izvorima, te sposobnost organizacije, pretraživanja i pronalaženja relevantnih informacija, kao i upotrebu informacijskih tehnologija u knjižnicama i srodnim ustanovama.

2.2. Odjel za informatologiju Filozofskog fakulteta u Osijeku

Iako su se rasprave o pokretanju studija knjižničarstva na Filozofskom fakultetu u Osijeku vodile još 1989. godine, diplomski studij je pokrenut tek akademske godine 1998/1999. Uz redovni studij u trajanju od osam semestara, pokrenut je i dodatni dvogodišnji studij knjižničarstva za osobe zaposlene u knjižnicama bez stručne naobrazbe.⁵ Provedbom odredbi Bolonjskog procesa do 2005. godine, program se izvodi u trajanju od šest semestara na preddiplomskoj i četiri semestra na diplomskoj razini. U Osijeku trenutno postoje katedre za upravljanje knjižnicama i organizaciju informacija, povijest knjige, nakladništvo i knjižarstvo, te novootvorena katedra za zaštitu pisane baštine i suradnju baštinskih ustanova.

Na preddiplomskoj razini studenti stječu akademski naziv prvostupnika informatologije, s naglaskom na oblikovanje informacijskih proizvoda i usluga, istraživanje informacijskih potreba, upotrebe informacija, te komunikacije s različitim skupinama korisnika, ili nakladništvo i knjižarstvo. Nakon završenog preddiplomskog studija, studenti su kompetentni za upravljanje knjižnicama i srodnim informacijskim i kulturnim ustanovama, vrednovanje informacijskih izvora, odnose s javnošću, izradu i održavanje mrežnih stranica, te digitalizaciju i zaštitu informa-

cija.⁶ Na diplomskoj razini, studenti se osposobljavaju za planiranje, izgradnju i održavanje informacijskih sustava i mreža u knjižničarstvu i/ili nakladništvu i knjižarstvu, upravljanje znanjem i izvorima informacija, planiranje i provedbu znanstveno-istraživačkih projekata, provedbu obrazovnih programa za posredovanje i korištenje informacija u osnovnim i srednjim školama, te u akademskim institucijama i ustanovama za cjeloživotno obrazovanje u području informacijskih znanosti. Po završetku studija, studenti stječu akademski naziv magistar informatologije ili magistar nakladništva i knjižarstva.

2.3. Odjel za knjižničarstvo Sveučilišta u Zadru

Odjel za knjižničarstvo na Sveučilištu u Zadru sa radom počinje 2004. godine, kao redovni studij u trajanju od osam semestara. Prijedlog programa studija izrađen je na temelju programa osiječkog Odjela, a 2005. godine modificira se u skladu s potrebama Sveučilišta u Zadru. Iako je početna ideja bila pokretanje interdisciplinarnog studija u polju informacijskih znanosti, za grane knjižničarstva, arhivistike i muzeologije, do sada su ostvareni uvjeti jedino za provedbu studija knjižničarstva. Studij se sastoji od preddiplomske razine u trajanju od šest semestara i diplomske u trajanju od četiri semestra.⁷ Po završetku preddiplomskog studija, studenti stječu akademski naziv prvostupnika knjižničarstva s naglaskom na organizaciju, zaštitu i upotrebu pisane baštine, te se kvalificiraju za nastavak studija na diplomskoj razini. Znanja i vještine koje usvajaju osposobljavaju ih za poslove vezane uz odabir, pohranu, organizaciju i vrednovanje zbirke i informacijskih usluga, upotrebu informacijskih pomagala, selektivnu diseminaciju informacija, izradu baza podataka, izradu i održavanje mrežnih stranica, digitalizaciju i zaštitu građe, rad s korisnicima, odnose s javnošću, te pomoć pri planiranju i upravljanju informacijskim ustanovama.

Diplomski studij priprema studente za planiranje i upravljanje informacijskim sustavima i mrežama, upravljanje znanjem, planiranje i izvođenje znanstveno-istraživačkih projekata, kao i za provedbu obrazovnih programa posredovanja i korištenja informacija na svim razinama obrazovanja. Po završetku diplomskog studija, studenti stječu akademski naziv magistra knjižničarstva ili nakladništva i knjižarstva.

2.4. Združeni studij pisane baštine u digitalnom okruženju

Odjel za informatologiju Sveučilišta u Osijeku i Odjel za knjižničarstvo Sveučilišta u Zadru, u suradnji s Odjelom za kulturnu baštinu Sveučilišta u Parmi, 2008. godine pokreću združeni diplomski studij Pisane baštine u digitalnom okruženju. Svrha ovog studija je osposobiti studente za planiranje i provedbu projekata, digitalizaciju kulturne baštine i razvoj informacijskih usluga u digitalnom okruženju. Tijekom studija, studenti polažu kolegije predavača sa sva tri sveučilišta, te sudjeluju u različitim projektima

⁴ Odsjek za informacijske znanosti, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, <http://www.ffzg.hr/infoz/hr/> (preuzeto 16. 9. 2010).

⁵ Odsjek za informacijske znanosti, Filozofski fakultet, Sveučilište u Osijeku, <http://web.ffos.hr/infoznanosti/home.php> (preuzeto 17. 9. 2010).

⁶ Odsjek za informacijske znanosti, Filozofski fakultet, Sveučilište u Osijeku, <http://web.ffos.hr/infoznanosti/home.php> (preuzeto 17. 9. 2010).

⁷ Odjel za knjižničarstvo, Sveučilište u Zadru, <http://www.unizd.hr/Default.aspx?alias=www2.unizd.hr/knjiznicarstvo> (preuzeto 10. 9. 2010).

i studijama. Po završetku studija, studenti usvajaju akademski naziv magistra informatologije – stručnjak za pisanu baštinu u digitalnom okruženju.⁸

2.5. Usporedba studijskih programa u Osijeku, Zadru i Zagrebu

Iako sva tri odjela obrazuju isti profil stručnjaka, postoje razlike u kolegijima koje nude, te znanjima i vještinama koje studenti usvajaju. Odjel za informacijske znanosti Sveučilišta u Zagrebu nudi interdisciplinarni preddiplomski studij, dok Odjel za informacijske znanosti u Osijeku i Odjel za knjižničarstvo u Zadru nude samo studij knjižničarstva i/ili nakladništva i knjižarstva. Isti studijski program u Zadru i Osijeku omogućuje veću mobilnost studenata i profesora, što je jedan od ciljeva Bolonjske deklaracije.⁹ Usporednom analizom nastavnih planova i programa, utvrđeno je da sva tri odjela na preddiplomskoj razini nude kolegije koji se bave informacijskim tehnologijama, osnovama klasifikacije i organizacije informacija, bazama podataka, informacijskim izvorima o službama, te upravljanjem informacijskim ustanovama.¹⁰ Prisustvo istih skupina kolegija upućuje na činjenicu da su upravo to znanja i vještine neophodni svakom informacijskom stručnjaku za rad nakon završetka preddiplomskog studija.

Struktura studija zagrebačkog Odjela na diplomskoj razini znatno se razlikuje od ustroja programa ostala dva Odjela. Studenti mogu birati jedan od modula za koji se žele specijalizirati. Katedra za knjižničarstvo nudi mogućnost specijalizacije u organizaciji znanja, knjižnice i društvo, knjižnice i službe za djecu i mladež, te nudi modul za studente koji nisu završili preddiplomski studij informacijskih znanosti.¹¹ Odjel za informacijske znanosti u Osijeku i Odjel za knjižničarstvo u Zadru na diplomskoj razini nude module knjižničarstva, nakladništva i knjižarstva, te združeni studij pisane baštine u digitalnom okruženju.

3. Studentske aktivnosti

S obzirom da odredbe Bolonjske deklaracije nalažu aktivno sudjelovanje studenata u nastavi, kao i suradnju studenata, profesora i informacijskih stručnjaka, studenti svih triju odjela aktivno sudjeluju u brojnim znanstveno-istraživačkim projektima, organizaciji konferencija i sličnih stručnih i profesionalnih okupljanja na kojima često predstavljaju rezultate svojih vlastitih istraživanja. U sklopu studentskih udruga uređuju i izdaju studentske časopise koji se bave knjižničnim i informacijskim pitanjima. Jedan od primjera je časopis *LIBROS*, za čije izdavanje su zaslužni studenti osječkog Odjela za informacijske znanosti.¹²

Zadarski i osječki studenti svake godine sudjeluju u organizaciji konferencije LIDA koja okuplja vrhunske svjetske stručnjake na području knjižnične i informacijske znanosti, a 2008. godine bili su glavni organizatori i domaćini studentske međunarodne konferencije Bobcatss. Kako bi unaprijedili suradnju svih triju odjela na nacionalnoj razini, studenti su 2008. godine organizirali Dane studenata knjižničarstva, s tendencijom da se konferencija održava svake godine, te da okuplja ne samo studente iz Hrvatske, već i iz susjednih zemalja.

Studenti također sudjeluju u programima mobilnosti, tako zadarski i osječki studenti već nekoliko godina za redom odlaze na programe razmjene u Austriju, u sklopu CEEPUS i Erasmus programa, što je još jedan od pokazatelja da se hrvatski studijski programi prilagođuju europskim normama.

4. Problemi hrvatskog knjižničarstva

Iz pregleda razvoja studijskih programa vidljivo je da se već dugi niz godina nudi program stručne naobrazbe osobama zaposlenim u knjižnicama koje završe studij knjižničarstva. Zapošljavanje osoba bez završenog studija je gorući problem s kojim se Hrvatska susreće i danas. Takav pristup zapošljavanju negativno utječe na percepciju knjižničarstva u očima javnosti, te profesionalizaciju knjižničarskog posla. Neprofesionalne i neetične postupke prilikom odabira pojedinaca u radni odnos može spriječiti samo zajednička snaga i ljubav prema struci.¹³ Uvođenje novih studijskih programa za obrazovanje knjižničara u Osijeku i Zadru za cilj ima stvaranje stručnog kadra koji će pomoći pri unapređenju rada knjižnica i uvođenju sve većeg broja novih usluga. Takve usluge bi u većoj mjeri trebale zadovoljavati potrebe sve zahtjevnijih korisnika. Uz završen studij knjižničarstva važno je da knjižničari sudjeluju i u programima cjeloživotnog obrazovanja, kako bi stalno nadograđivali i usavršavali znanja i vještine potrebne za rad u knjižnici, koja sve više koristi informacijske i komunikacijske tehnologije za pružanje usluga. 2008. i 2009. godine u Hrvatskoj se provodio projekt „Cjeloživotno učenje knjižničara: ishodi učenja i fleksibilnost (CUK)“, financiran od Nacionalne zaklade za znanost, visoko školstvo i tehnološki razvoj Republike Hrvatske. Cilj ovog projekta bio je pomoć razvoju suvremenog fleksibilnog sustava obrazovanja i izobrazbe knjižničara utemeljenog na ishodima učenja.¹⁴ Knjižničarska udruženja, među kojima se posebno ističe Hrvatsko knjižničarsko društvo, ulažu najviše napora za promicanje i unapređenje knjižničarske struke, njezino predstavljanje u javnosti. Također, izdaju stručne časopise i slične publikacije, organiziraju stručne

⁸ Odsjek za informacijske znanosti, Filozofski fakultet, Sveučilište u Osijeku, <http://web.ffos.hr/infonoznanosti/home.php> (preuzeto 17. 9. 2010).

⁹ T. Aparac-Jelušić, „Mobilnost studenata knjižnične i informacijske znanosti“, *Organizacija znanja* 3, 9 (2004): 6-9.

¹⁰ J. Bašić, „Changes in Croatian LIS education: the influence of Bologna process“ (Rad predstavljen na 75. IFLA-inom svjetskom knjižničnom i informacijskom kongresu, Milano, Italija, 23-27 August, 2009).

¹¹ Odsjek za informacijske znanosti, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, <http://www.ffzg.hr/inf/oz/hr/> (preuzeto 16. 9. 2010).

¹² *Libros: klub studenata informatologije*, <http://oziz.ffos.hr/libros/> (preuzeto 11. 9. 2010).

¹³ U skladu sa još uvijek važećim Zakonom o knjižnicama iz 1997. godine, poslove pomoćnog knjižničara može obavljati osoba koja ima završenu srednju školu i položen stručni ispit za pomoćnog knjižničara. Poslove knjižničara može obavljati osoba koja ima završenu višu školu i položen stručni ispit za knjižničara, dok poslove diplomiranog knjižničara može obavljati osoba sa završenim studijem knjižničarstva, odnosno završen drugi visokoškolski studij uz dopunski studij knjižničarstva, te položen stručni ispit za diplomiranog knjižničara. Osobe koje se zapošljavaju na mjesto pomoćnog knjižničara i knjižničara stručni ispit su dužne završiti u roku od dvije godine od dana zapošljavanja, a osobe koje se zapošljavaju na mjesto diplomiranog knjižničara u roku od 5 godina od dana zapošljavanja.

¹⁴ *Cjeloživotno učenje knjižničara: ishodi učenja i fleksibilnost*, <http://www.nsk.hr/CUK/cuk.pdf> (preuzeto 13. 9. 2010).

skupove i sudjeluju u donošenju zakonskih propisa koji se tiču knjižničarske struke.

Pridruživanje i angažiranje mladih generacija školovanih knjižničara je od iznimne važnosti za razvoj i unapređenje knjižničarstva kao takvoga. Svojim suvremenim poimanjem knjižničarstva i knjižnica kao mjesta društvenih i kulturnih zbivanja, središta za razmjenu informacija, te provedbu obrazovnih programa, mlade generacije knjižničara imaju snagu da promjene percepciju knjižnica u očima javnosti. Uključivanje mladih generacija knjižničara, ali i studenata knjižničarstva, u organizaciju raznih stručnih skupova, osmišljavanje i provedbu novih knjižničnih službi i usluga, kao i sudjelovanje u izradi novih zakonskih pravilnika, pozitivno utječe na njihovu motivaciju da se još više angažiraju, kako na vlastitom obrazovanju i usavršavanju, tako i u razvoju i promicanju struke.

5. Zaključak

U skladu s odredbama Bolonjske deklaracije, te suočeni s izazovima globalizacije i ubrzanog razvoja informacijske i komunikacijske tehnologije, odjeli za knjižničarstvo

u Republici Hrvatskoj izmjenjuju svoje nastavne planove i programe. Na taj način žele omogućiti obrazovanje modernog profila stručnjaka potrebnih za takozvane e-ekonomije, e-Vladu, e-učenje i e-izdavaštvo i povećati horizontalne i vertikalne pokretljivosti studenata u nacionalnim i međunarodnim prostorima visokog obrazovanja.¹⁵

Novi LIS programi prilagođeni pravilima Bolonjske deklaracije zasnivaju se na konceptu aktivnog sudjelovanja studenata u nastavi, kao i suradnji studenata, profesora i informacijskih stručnjaka prilikom korištenja novih tehnologija u obrazovanju.

Trajna izobrazba i usavršavanje je temelj ne samo profesionalnog razvoja pojedinca i struke, već i za uspostavu suvremenih knjižničnih usluga. Koliko će se knjižničarska profesija uspjeti prilagoditi zahtjevima informacijskog društva utemeljenog na društvu znanja, ovisi o primjeni fleksibilnog sustava cjeloživotnoga učenja, koji će vrednovati i priznavati kompetencije stečene svim oblicima učenja.

¹⁵ T. Aparac-Jelušić, „Mobilnost studenata knjižnične i informacijske znanosti“, *Organizacija znanja* 3, 9 (2004): 6-9.

Professional Education of Librarians in Croatia: Yesterday, today, tomorrow

Abstract

This paper presents the historical development of professional education of librarians in Croatia, and a brief overview of programs currently being implemented. It presents factors that affect the library education programs, such as changing the environment, increasing use of information and communication technology, an increasing amount of information available through various sources, and the implementation of the provisions of the Bologna Declaration. Particular emphasis is placed on courses that are offered and the knowledge and skills that are adopted after the undergraduate or graduate studies. It also presents student activity on all three sections, which occur as a result of taking into account the provisions of the Bologna Declaration and mentions the problems that library community deals with, and their possible solutions.

Key words:

Library education, Republic of Croatia, the Bologna Declaration, LIS departments, curriculum, Zagreb, Osijek, Zadar

LITERATURA

1. Aparac-Jelušić, T. „Mobilnost studenata knjižnične i informacijske znanosti“. *Organizacija znanja* 3, 9 (2004): 6-9.
2. Bašić, J. „Changes in Croatian LIS education: the influence of Bologna process“. (Rad predstavljen na 75. IFLA-inom svjetskom knjižničnom i informacijskom kongresu, Milano, Italija, 23-27 August, 2009).
3. Horvat, A. „Fragmentation of LIS curriculum: the case of Croatia“. *New Library world* 104 (2003): 227-232.
4. Lor, P. J. i J. J. Britz. „Is a knowledge society possible without freedom of access of information?“. *Journal of Information science* 33, 4 (2007): 387-397.
5. Španiček, Đ. „Bolonjski proces u Hrvatskoj“. *Polimeri: časopis za plastiku i gumu* 26, 2 (2005): 76-78.
6. *Nastavni plan i program studija informatologije Sveučilišta u Osijeku*. <http://web.ffos.hr/infoznanosti/?id=70> (preuzeto 17. 9. 2010).
7. *Plan i program studija u polju informacijskih znanosti: Studij knjižničarstva za Sveučilište u Zadru*. <http://www.unizd.hr/Va%C5%BEidokumenti/tabid/1077/Default.aspx> (preuzeto 10. 9. 2010).
8. *Prijedlog programa studija Odsjeka za informacijske znanosti Sveučilišta u Zagrebu*. http://www.ffzg.hr/infoz/web2/index.php?option=com_content&task=view&id=937&Itemid=363 (preuzeto 16. 9. 2010).
9. *Prijedlog združenog diplomskog studija u polju informacijskih znanosti: Pisana baština u digitalnome okruženju*. <http://web.ffos.hr/infoznanosti/?id=86> (17. 9. 2010).